

LUND UNIVERSITY

Institutionaliseringen av funktionshinder

Anstalternas verksamhet från insidan och följder för intagna under 1900-talet

Vikström, Lotta; Eriksson, Liselotte; Engwall, Kristina; Tunlid, Anna; Junkka, Johan; Ljuslinder, Tove

2023

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Vikström, L., Eriksson, L., Engwall, K., Tunlid, A., Junkka, J., & Ljuslinder, T. (2023). *Institutionaliseringen av funktionshinder: Anstalternas verksamhet från insidan och följder för intagna under 1900-talet*. Abstract från Svenska historikermötet 2023, Umeå, Sverige. <https://beyond-production.objects.dcusto1.glesys.net/projects/1edc7e39-27df-653c-82fe-020287552602/documents/RDNHQFMCsodR6nVlanNQOIGha3FjxHp7VskQhrz.html>

Total number of authors:
6

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:
Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Institutionaliseringen av funktionshinder: Anstaltarnas verksamhet från insidan och följder för intagna under 1900-talet

Lotta Vikström¹, Liselotte Eriksson², Kristina Engwall³, Anna Tunlid³, Johan Junkka⁴, Tove Ljuslinder⁵

¹ Sessionsordförande: Lotta Vikström, Professor i historia, Umeå Universitet

² Sessionskommentator: Liselotte Eriksson, Docent i ekonomisk historia, Umeå Universitet

³ Sessionspresentation 1(3): Kristina Engwall, Docent i historia, Uppsala Universitet (medförfattare: Anna Tunlid, Docent i idéhistoria, Lunds Universitet): "Osnygga obildbara sinnesslöa" - kategoriseringens betydelse för vardagslivet på Vipeholms sjukhus"

⁴ Sessionspresentation 2(3): Johan Junkka, Biträdande lektor i historisk demografi, Umeå Universitet: "Death in the asylum - the association between institutionalization and mortality for people with disabilities in Västerbotten c. 1900-1960"

⁵ Sessionspresentation 3(3): Tove Ljuslinder, Magisterstudent i historia, Umeå Universitet: "Reaktioner på romanen 'I som här inträden...' (1944) - en analys av brev till författaren Astrid Varing gällande vården på sinnessjukhus under svensk folkhemstid"

Under 1900-talets första hälft och efter utländska förebilder etablerades institutioner i Sverige för att omhänderta människor med funktionsnedsättningar. Under en tid då få andra alternativ fanns kunde institutionerna ge dem med stora omvårdnadsbehov tillsyn dygnet runt och därigenom avlasta anhörigas omsorger. Rehabilitering skulle bidra till internernas möjlighet att leva ett mer självständigt eller " normalt" liv efter anstaltsvistelsen via exempelvis arbete. Institutionaliseringen har undersökts och kritiserats av historiker i både Sverige och utomlands sedan 1990-talet. De betonar att den ofta innebar ett uppbrott från en bekant hemmiljö som kunde medföra isolering eller en ohälsosam miljö där sjukdomar härjade. På anstalterna hade vårdpersonalen tolkningsföreträde och prioriterade det kollektiva perspektivet framför internernas vilja och behov, varav många dessutom blev föremål för kontroversiella behandlingar och ingrepp. Institutionaliseringen gav även myndigheter möjlighet att kontrollera medborgare som var oförmögna att försörja sig själva och ansågs ligga samhället till last.

Fortfarande är mycket okänt om hur verksamheten på olika anstalter bedrevs och i vilken mån behandlingsmetoderna skilde sig åt och hur de uppfattades av internerna. En förklaring till detta är att institutionaliseringen varit starkt förknippad med skam och stigma. Med stöd av olika källor ger sessionsdeltagarnas resultat ny kunskap om institutionerna från insidan. Presentationerna berör behandlingar för interner med funktionsnedsättning och deras upplevelser av olika behandlingar och av anstaltslivet samt institutionaliseringens följder för överlevnaden.

Studien av Kristina Engwall och Anna Tunlid fokuserar på Vipeholms sjukhus 1935–1963. Det betraktades som den sista utposten dit de mest svårskötta fallen, s.k. "obildbara sinnesslöa", skickades från hela Sverige. Studien beskriver och diskuterar sjukhuschefen Hugo Fröderbergs kategorisering av de intagna och dess betydelse för vården. Resultaten ger även insyn i internernas vardagsliv och vilka behandlingar som ansågs bidra till deras utveckling samt hur verksamheten påverkades av att Vipeholm var ett sjukhus där det medicinska perspektivet dominerade.

Johan Junkkas studie belyser institutionaliseringens följder för överlevnaden i Västerbottens befolkning 1900–1959 utifrån statistiska analyser av digitaliserade kyrkböcker. Under perioden ledde sinnessjukhusens etablering i länet till att antalet anstaltsbäddar fyrdubblades (från ca. 300 till 1,200). Personer som ansågs sinnessjuka löpte därmed ökad risk att institutionaliseras över tid. Det medförde även ökade dödsrisker jämfört med befolkningen generellt och grupper med funktionsnedsättningar som inte institutionaliserades. Trots att hälsan förbättrades under 1900-talet förblev dödsriskerna avsevärt högre för intagna på sinnessjukhus. Det tyder på att anstalterna utgjorde ohälsosamma miljöer där sjukdomar grasserade och vanvård kunde förekomma.

Tove Ljuslinders studie undersöker reaktioner på Astrid Varing's roman från 1944 *I som här inträder...* som handlar om en man som sätts på sinnessjukhus på godtycklig grund. Att romanen väckte debatt framgår av samtida dagspress och av dess filmatisering 1945 samt av hundratals brev som sändes till

Väring. Studien baseras på ca. 200 av dessa brev som inte har undersökts tidigare. Brevskrivarna bestod av intagna eller f.d. interner som berättar om sina anstaltsupplevelser och sin livshistoria och ibland ber Väring om hjälp. Även anhöriga till intagna samt vårdpersonal och läkare skrev till Väring och kunde både instämma i och ifrågasätta hennes skildring av sinnessjukhusen.